

Список використаних джерел

1. Самуельсон П. Э., Нордхаус В. Д. Экономика: учеб. пособие: пер. с англ. 16-е изд. М.: ИД "Вильямс", 2000. 680 с.
2. Клинова М. В. Государство и частный капитал в поисках прагматичного взаимодействия. М.: ИМЭМО РАН, 2009. 122 с.
3. Закон України "Про державно-приватне партнерство" від 1 лип. 2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс]//Законодавча база Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
4. Гурне Б. Державне управління [наук.-попул. вид.]/пер. з фр. В. Шовкун. Київ: Основи, 1993. 165 с.
5. Турусин С. В. Централизация-децентрализация: управленческий аспект//Основа экономики, управления и права. 2013. № 1. С. 27–29.
6. Капустіна Н. Б. Децентралізація влади та її повноважень//Вопросы философии. 2001. № 3. С. 752–754.
7. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України/Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.; Швейцар.-укр. проект "Підтримка децентралізації в Україні"; DESPRO. Київ: Софія, 2012. 128 с.
8. Гамбург Л. С. Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави//Вісник Запоріж. нац. ун-ту. – 2014. № 4 (I). С. 134–145.
9. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика/О. Скрипнюк//Віче: громад.-політ. і теор. журн. 2015. № 12. С. 22–24.
10. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теор. аспект//Ефективність державного управління. 2014. Вип. 38. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/efdu_2014_38_11.pdf.
11. Портер М. Э. Конкуренция: пер. с англ. М.: Вильямс, 2005. 608 с.
12. Хмара М. П. Розвиток високотехнологічних кластерів як закономірність світового господарства [Електронний ресурс]. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/knp147/knp147_111-113.pdf.
13. Яшева Г. Кластерный подход. Новые методы повышения эффективности и конкурентоспособности АПК//Беларус. думка. 2008. Вып. 9. С. 72–78.
14. Enright M. J. Why Clusters are the Way to Win the Game?//World link. – 1992. № 5 (Jule/August). P. 24–25.

Надійшла до редколегії 18.11.2016 р.

УДК 351.82:631.1

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Заскалкіна О. М.,

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Запропоновано концептуальні положення розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України, що включають: бачення майбутнього, місію, стратегічну мету, систему стратегічних напрямів та операційних цілей, їхнє досягнення, види забезпечення, етапи реалізації та детермінанти подальших інституціональних перетворень для забезпечення відтворювального потенціалу галузі як результату ефективних дій органів публічної влади.

Ключові слова: державне регулювання, механізм державного регулювання, інституціональне середовище, аграрний сектор економіки, державне регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки, концепція розвитку.

Zaskalkina O. M.,

Postgraduate student of Economic Policy and Management Department, KRI NAPA, Kharkiv

CONCEPTUALIZATION OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT DEVELOPMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR IN UKRAINE

The conceptual provisions of the institutional environment development in the agricultural sector of the economy of Ukraine, including vision of the future, mission, strategic objective, system of strategic directions and operational aims and their achievement, types of procurement, implementation stages and determinants of further institutional transformations to ensure the reproductive potential of the sector as a result of public authorities' performance have been proposed.

Key words: state regulation, state regulation mechanism, institutional environment, agricultural sector of economy, state regulation of institutional environment in agrarian sector of economy, development concept.

Недосконалість нормативно-правового поля, недостатня дієвість механізмів державного регулювання, орієнтація на короткострокові результати в аграрному секторі економіки наразі не забезпечують ефективність вітчизняного інституціонального середовища. Суб'єктами розроблення державної політики у даній сфері не приділяється належної уваги питанням реалізації інтересів підприємців, аналізу й оцінюванню взаємодії усіх складових на сучасному етапі розвитку національної економіки. Трансформаційні зміни вітчизняного інституціонального середовища відбувались здебільшого без урахування інституціональних особливостей країни під час укладання господарських договорів. Разом із тим наявність невирішених проблем, зокрема через господарську роз'єднаність економічних агентів, призводить до зниження синергетичного ефекту та відтворювального потенціалу галузі. Наявність високого ступеня невизначеності, відсутність комплексного бачення в органів публічної влади щодо розвитку інституціонального середовища спричиняє зниження продуктивності аграрного сектора економіки в цілому.

Питання реалізації стратегічного підходу в публічному управлінні та державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки висвітлено у працях багатьох науковців, зокрема: А. Гнатенко, І. Дунаєв, М. Латинін, Т. Лозинька, С. Майстро, Н. Стаївка, Ю. Ульяновченко та ін. Проте нині недостатньо приділено уваги питанням концептуалізації розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України

Метою статті є розроблення концептуальних положень розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України.

Здійснення дієвої державної політики в сучасному суспільстві практично неможливе без використання переваг стратегічного планування. Стратегічне планування – це систематизовані та певною мірою формалізовані зусилля всієї організації, спрямовані на розроблення стратегії, оформлення її у вигляді планових документів різного типу [4]. Система державного стратегічного планування в Україні повинна включати довго-, середньо- та короткострокові прогнози розвитку, концепції і стратегії, середньострокові програми та плани, проекти, де мають бути взаємоузгоджені пріоритети державного, галузевого та регіонального розвитку, механізми та інструменти їхньої реалізації, інститути організації відповідної діяльності, а також методи контролю та відповідальності за досягнення необхідних результатів [1, с. 343].

Стратегічний підхід до здійснення державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки має базуватися на науково обґрунтованих підходах, визначеній концепції розвитку.

Розвиток інституціонального середовища повинен набути рис стратегічного, що забезпечить запровадження стабільних довгострокових взаємовідносин між учасниками аграрного сектора економіки та інституціональним оточенням, що базуються на справедливих та заздальгідь передбачуваних “правилах гри”.

Концепцію спрямовано на формування ефективного інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України, учасники якого здатні задовольнити потреби ринку, сприяти розвитку сільської місцевості, а також реалізації власних економічних інтересів, дотримуючись соціальної відповідальності перед громадою. Розроблення та подальша реалізація даного документа сприятиме забезпеченню конкурентоспроможності галузі в довгостроковій перспективі.

На основі здійснення комплексних аналітичних досліджень, сформульованих проблем, що впливають на дієвість державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки та стримують його розвиток, нагальним вважаємо формулювання бачення та місії розвитку інституціонального середовища в цьому секторі економіки.

Бачення майбутнього інституціонального середовища в аграрному секторі економіки полягає в ефективній господарській взаємодії та реалізації інтересів усіх його учасників. При цьому державне регулювання в даній сфері здійснюється органами публічної влади за допомогою дієвих методів і сучасних механізмів та їхніх інструментів з метою створення належних умов для ведення бізнесу. Державна політика здійснюється шляхом встановлення максимально прозорих процедур здійснення підприємницької діяльності. Усі учасники інституціонального середовища дотримуються встановлених норм та вимог, передбачених аграрним законодавством. Органи публічної влади виконують визначені функції у способи та в межах чинного законодавства. Посадові особи є високоморальними досвідченими фахівцями, професіоналами, які добросовісно виконують свої обов'язки, спроможні забезпечити недопущення конфлікту інтересів під час здійснення своєї діяльності. Зайняті в аграрному секторі економіки мають належний рівень заробітної плати та соціального захисту, а населення, яке проживає в сільській місцевості – гідний рівень життя. Виробники мають змогу задіяти високотехнологічну сучасну техніку та інноваційні технології для виробництва сільськогосподарської продукції, що відповідає нормам та стандартам ЄС і СОТ. Вітчизняне законодавство наближене до досконалого, ліквідовано правові колізії та протиріччя. Державою забезпечені необхідні умови для створення сприятливого інституціонального середовища, кількість тіньових операцій зменшується. Економіка країни набуває темпів прискореного зростання через розширення відтворювального потенціалу аграрного сектора. Система державного регулювання максимально наближена до системи, що функціонує в країнах Європейського Союзу та інших країнах з провідною економікою з урахуванням вітчизняних реалій.

Місія розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки полягає в реалізації стратегічного потенціалу галузі. Органи публічної влади забезпечують усунення порушень аграрного законодавства задля підвищення мотивації всіх учасників до здійснення економічної діяльності. Виваженість державного регулювання створює привабливий інвестиційно-інноваційний клімат задля сталого розвитку аграрного сектора економіки. Створено всі інституціональні умови, необхідні для розвитку галузі.

Стратегічною метою розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки є створення сприятливого інституціонального середовища для забезпечення сталого розвитку галузі через досягнення суспільних інтересів.

Стратегічними напрямками розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України визначено:

1. Інституціональне забезпечення розвитку відтворювального потенціалу аграрного сектора економіки.
2. Розвиток інтеграційних процесів між учасниками інституціонального середовища в аграрному секторі економіки.
3. Формування ефективної моделі взаємодії “держава – інституціональне середовище” в аграрному секторі економіки.
4. Технологічну модернізацію інституціонального середовища аграрного сектора економіки.
5. Стимулювання інституціонального середовища розвитку сільських територій.

Відповідно, реалізації стратегічного напрямку “Інституціональне забезпечення розвитку відтворювального потенціалу аграрного сектора економіки” сприятимуть такі операційні цілі:

1. Підтримка високого рівня рентабельності галузі.
2. Стимулювання розвитку дрібнотоварного агровиробництва.
3. Освоєння міжнародного аграрного ринку вітчизняними підприємствами.
4. Використання переваг функціонування агрокластерів.
5. Розвиток системи формальної і неформальної аграрної освіти та науки.

Досягнення стратегічного напрямку “Розвиток інтеграційних процесів між учасниками інституціонального середовища в аграрному секторі економіки” забезпечуватиметься через:

1. Розвиток процесів сільськогосподарської кооперації.
2. Розбудова інфраструктури аграрного ринку (оптові ринки, аграрні біржі, агроторговельні дома, виставки, ярмарки тощо).
3. Удосконалення системи агрологістики.
4. Дотримання бізнес-культури та бізнес-етики стосовно виконання контрактних умов;
5. Підвищення ролі громадських професійних аграрних організацій та об’єднань.

Операційними цілями досягнення стратегічного напрямку “Формування ефективної моделі взаємодії “держава – інституціональне середовище” в аграрному секторі економіки” можуть стати:

1. Координація діяльності органів публічної влади та їх структурних підрозділів, раціональний розподіл їхніх повноважень.
2. Створення дієвої правової системи відповідно до міжнародних вимог.
3. Розбудова комплексного механізму державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки.
4. Зниження рівня корупційних проявів в аграрному секторі економіки.
5. Розвиток державно-приватного партнерства.

Реалізації стратегічного напрямку “Технологічна модернізація інституціонального середовища аграрного сектора економіки” сприятимуть:

1. Стимулювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки.
2. Створення технопарків як основи участі наукового сектора, інвесторів і держави щодо упровадження наукової продукції у виробництво.
3. Гармонізація національних технологічних стандартів з міжнародними.
4. Розроблення й упровадження єдиної інформаційної бази даних з використанням переваг ІТ-систем.
5. Розвиток венчурної діяльності в аграрному секторі економіки.

Операційними цілями досягнення стратегічного напрямку “Стимулювання інституціонального середовища розвитку сільських територій” є:

1. Підвищення рівня соціальної відповідальності агробізнесу.
2. Зростання добробуту сільського населення.
3. Підтримка соціальної інфраструктури на селі.
4. Формування інституціонального середовища підтримки місцевих ініціатив розвитку.
5. Розбудова ефективного механізму мотивації праці в аграрному секторі економіки.

На нашу думку, стратегічний розвиток інституціонального середовища в аграрному секторі України повинен здійснюватися комплексно за всіма визначеними напрямками за допомогою реалізації різноманітних програм та проектів. Успішна реалізація такого підходу може бути обмеженою лише в разі відсутності послідовності в діях та належного ресурсного забезпечення відповідних майбутніх перетворень.

Визначені стратегічні напрями потребують об’єктивності практичних дій через вертикальну і горизонтальну інтеграцію взаємопов’язаних цілей, єдність та гармонізацію пріоритетів розвитку при врахуванні змін у зовнішньому середовищі. Вертикальна координація цілей дає змогу узгоджувати не пов’язані між собою напрями діяльності та формувати конкурентні переваги галузі. Горизонтальна координація цілей забезпечує ефективність реалізації стратегічного потенціалу інституціонального середовища. Для більш низького рівня цілей цілі вищого рівня є орієнтиром, тоді як для вищого рівня вони є засобом.

Визначені стратегічні цілі тісно пов’язано:

- з реалізацією напрямів діяльності учасників інституціонального середовища, їхньою взаємодією;
- конкурентоспроможністю галузі та її сприйманням у суспільстві;
- інвестиційною діяльністю зовнішніх інвесторів;
- внутрішніми особливостями та можливостями реалізації стратегічного потенціалу.

Продовжуючи думку засновника американського інституціоналізму Т. Веблена, зазначимо, що посилення регуляторної ролі інституціонального середовища приводить до формування інститутів, які прискорюють сталий розвиток. Зокрема, досягненню визначених стратегічних орієнтирів розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки, на нашу думку, сприятиме удосконалення і зміцнення таких інститутів:

- комплексного стратегічного планування як основи ефективного державного регулювання, що посилить цільову орієнтацію всіх його складових;
- стратегічного моніторингу як інструмента аналізу перетворень та коригування управлінських дій;
- громадського та державного контролю як базису перевірки щодо відповідності управлінських дій до визначених стратегічних орієнтирів суспільства;
- вертикальної та горизонтальної інтеграції управлінських рішень;
- комунікації як засобу реалізації ефективної взаємодії між учасниками інституціонального середовища;
- реалізація інтересів та намірів усіх зацікавлених соціальних груп як передумови дієвого публічного управління.

Вважаємо, що запропоновані концептуальні положення розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України повинні здійснюватися в три етапи:

1) інноваційно-інфраструктурний, у рамках якого будуть сформовані та отримають подальшого розвитку необхідні інноваційні інститути та інституції для реалізації визначених стратегічних орієнтирів, оновлення відповідно до вимог сучасності вітчизняного правового поля;

2) інтегративний – горизонтальне і вертикальне охоплення територіальної реалізації даної концепції, що передбачає поліпшення взаємодії зацікавлених учасників інституціонального середовища в аграрному секторі економіки;

3) трансформаційний – повна модернізація інститутів, охоплення та реалізація економічних інтересів усіх потенційних суб'єктів аграрного сектора економіки – учасників інституціонального середовища.

Держава при цьому виконує роль регулятора щодо стимулювання розвитку взаємовідносин всередині галузі. Такий підхід реалізується через всебічне взаємоузгодження дій усіх учасників інституціонального середовища.

Цілком зрозуміло, що стратегічний розвиток інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України можливий лише за умови його відповідного забезпечення, що базується на здійсненні комплексних, міждисциплінарних досліджень, котрі мають стати основою упровадження відповідних державноуправлінських рішень (табл. 1).

Таблиця 1

Основні види забезпечення Концепції розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України

<i>Вид забезпечення</i>	<i>Зміст</i>
Науково-методичне	Розвиток теоретичних підходів і парадигм розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Розроблення та експериментальна апробація відповідних методичних рекомендацій інституція
Нормативно-правове	Формування законодавчого забезпечення розвитку інституціонального середовища галузі. Розроблення та оновлення низки нормативно-правових актів
Організаційно-економічне	Прогнозування, планування й моніторинг розвитку інституціонального середовища. Удосконалення механізмів державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Координація діяльності органів публічної влади та всіх учасників інституціонального середовища
Технологічно-інформаційне	Упровадження технологічних та інформаційних інновацій в аграрному секторі економіки
Кадрове	Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців в аграрному секторі економіки

На наш погляд, позитивний ефект від досягнення стратегічних орієнтирів буде посилено за умови визначення детермінант розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки як передумови досягнення синергетичного ефекту від реалізації концепції (табл. 2).

Детермінанти розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки

<i>Характерна ознака</i>	<i>Зміст</i>
Цілі розвитку	Цілі, що забезпечують стратегічний розвиток інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Забезпечення їхньої вертикальної та горизонтальної інтеграції
Способи досягнення цілей	Усебічне використання інноваційних механізмів та інструментів публічного управління й менеджменту
Залежність від зовнішнього середовища	Необхідність постійної адаптації та виваженого управління стратегічними змінами
Організація планування	Стратегічне та операційне планування на основі упровадження прогнозування, застосування методики інтегрального планування
Ставлення до інновацій	Стимулювання упровадження інноваційних технологій та інноваційної діяльності

Відповідно, принципами реалізації запропонованої Концепції розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки, на наш погляд, є:

1. Збалансованість інтересів учасників інституціонального середовища в аграрному секторі економіки.
2. Збалансованості завдань та ресурсів.
3. Орієнтація на відтворення синергетичного ефекту галузі.
4. Гнучкості та в разі необхідності коригованості.
5. Поміркового ризику.

Безперечно, досягнення стратегічних орієнтирів розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки повинне здійснюватися на широкій методологічній основі, із застосуванням найновітніших наукових підходів.

На нашу думку, з огляду на сучасні тенденції та визначені потенційні можливості розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України, необхідним є розроблення прогнозу його розвитку. Базисним вважаємо реалістичний сценарій розвитку, що полягає в наступному. Політична стабільність у державі та ефективна діяльність органів публічної влади сприяє розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Економічна ситуація в суспільстві має визначальний вплив: створення умов для прискорення темпів розвитку національної економіки та вирішення соціальних негараздів у суспільстві. Важливим є максимальне використання та упровадження інноваційних технологій та інформаційних систем в аграрному секторі економіки. Поряд з тим необхідним є розроблення та упровадження заходів, спрямованих на виявлення та послаблення впливу загроз, а також нівелювання слабких сторін вітчизняного інституціонального середовища. Україна має всі наявні позитивні передумови для розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. При формуванні стратегічних орієнтирів обов'язковим є врахування темпів економічного розвитку. Подальша послідовність інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки здійснюється виважено, послідовно та поетапно. Реалізація державної політики у даній сфері відбувається із застосуванням найкращих практик закордонного досвіду, адаптованих до вітчизняних реалій. Держава створює прозорі можливості для реалізації інтересів учасників інституціонального середовища та посилення позитивного ефекту від функціонування інститутів, мінімізуючи в такий спосіб тран-

сакційні витрати в аграрному секторі. Діяльність органів публічної влади орієнтується на розвиток можливостей, що існують, та упровадження дієвих механізмів та інструментів протидії потенційним загрозам розвитку галузі.

Визначені концептуальні положення сприятимуть розширенню спектра реалізації пріоритетних цілей Стратегії розвитку аграрного сектора України до 2020 р., які полягають у такому:

- гарантування продовольчої безпеки держави;
- забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектора шляхом розвитку різних форм господарювання;
- сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектора та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків;
- розширення участі України в забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією;
- раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектора на навколишнє природне середовище [2].

Окрім того, реалізація запропонованих стратегічних орієнтирів сприятиме реалізації сталого розвитку галузі на інноваційних засадах; наблизить та поєднає в цілях і завданнях освіту, науку та виробництво, забезпечивши, таким чином, синергетичний ефект від їхньої тісної взаємодії; сприятиме відновленню та гармонізації екосередовища; створить засади для переходу аграрного сектора України зі шляху наздоганяльного розвитку на шлях випереджального; забезпечить підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, товаровиробників, галузі [3, с. 238].

Отже, вищезазначені теоретичні рекомендації можуть стати основою для узгодження дій центральної та місцевої публічної влади щодо розбудови системи коротко-, середньо- та довгострокових цілей розвитку інституціонального середовища в аграрному секторі економіки, гармонізації стратегічних цілей розвитку країни та пріоритетів регіонального розвитку з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів впливу задля реалізації відтворювального потенціалу галузі.

Список використаних джерел

1. Гнатенко А. І. Напрями вдосконалення системи державного стратегічного планування на регіональному рівні в Україні//Ефективність державного управління: зб. наук. пр. Львів, 2014. № 3. С. 342–349.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектора економіки України на період до 2020 року” від 17 жовт. 2013 р. № 806-2013-р// Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013>.
3. Сіренко Н. М. Концептуальні засади інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України//Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 1. С. 234–240.
4. Латинін М. А., Лозинська Т. М., Дунаєв І. В. Стратегічне планування: навч. посіб./ за заг. ред. д.е.н., проф. О. Ю. Амосова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. 228 с.
5. Ульяновченко Ю. О. Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки: механізми державного регулювання: монографія. Харків: Асоціація докторів наук з державного управління, 2013. 372 с.

Надійшла до редколегії 18.11.2016 р.